

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560¹

ร้อยตำรวจเอกพงศกร ฤทธิศักดิ์²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎี เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ และหลักการตามกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

ความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ความหลากหลายทางเพศเป็นประเด็นที่สังคม ในหลายๆ ประเทศให้การยอมรับมากขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือในปี 2019 มี 28 ประเทศที่กำหนด ให้การแต่งงานระหว่างเพศเดียวกันถูกกฎหมาย ขณะที่ประเทศไทยที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่เป็นมิตรกับเพศที่ สาม ก็มีการถกประเด็นพูดคุยเรื่องการผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายให้รองรับคู่สมรสที่เป็นเพศเดียวกัน เรียกได้ว่า เราอาจจะเห็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมในการแสดงออกว่าประเทศไทยนั้นเป็นประเทศที่ยอมรับความ แตกต่างหลากหลายทางเพศอย่างแท้จริงในอีกไม่นาน

อย่างไรก็ตาม ความหมายของถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศนั้นมีการพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง คำศัพท์บางคำในอดีตก็มีความหมายที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน ทำให้ในการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้ง ทางวาจาและผ่านงานเขียนอาจมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน อีกทั้งคำศัพท์ในภาษาอังกฤษที่บัญญัติขึ้นบางคำ ก็ยังไม่มีคำศัพท์ในภาษาไทยที่สื่อความได้อย่างชัดเจนหรือไม่เป็นที่แพร่หลาย สิ่งนี้เป็นประเด็นที่เราควร เริ่มให้ความสำคัญ เนื่องจากบางครั้งการใช้คำที่เราคุ้นเคย

บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศนับว่าเป็นบุคคลประเภทหนึ่งที่มีลักษณะแตกต่างกับเพศชาย และเพศหญิงทั่วไป ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางเพศและวิถีทางเพศที่ไม่มีรูปแบบตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงและแตกต่างออกไปจากกรอบของเพศชายและหญิงที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสรีระตาม ธรรมชาติหรือระบบเพศของสังคม ความหลากหลายทางเพศอาจมีเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด กล่าวคือ

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปวีรสร เลิศธรรมเทวี และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.พันธ์เทพ วิฑิตอนันต์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑิลา ภักดิ์กิจ

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสงขลา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เกิดมาเป็นหญิงแต่มีลักษณะเป็นชายหรือเกิดมาเป็นเพศชายแต่มีลักษณะเป็นหญิง โดยในปัจจุบันมีการยอมรับในเรื่องความแตกต่างทางเพศมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมีตัวตนทางกฎหมาย ทั้งในกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายภายในเพิ่มมากขึ้น

กระบวนการยุติธรรมของไทยมีการเรียกร่องสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่มีเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด อย่างไรก็ตามก็ดี ระบบกฎหมายของไทยยังคงจำแนกเพศของบุคคลตามเพศกำเนิดอย่างเคร่งครัด เนื่องจากสังคมไทยมีการรับรู้ระบบเพศเป็นสองเพศคือเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น ซึ่งปัญหาของการที่กฎหมายไม่ยอมรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศตามกฎหมายนี้ ส่งผลให้บุคคลดังกล่าวไม่ได้รับสิทธิในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบุคลิกภาพและคุณลักษณะที่หลากหลายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับเพศชายและเพศหญิงทั่วไป

สำหรับการจำคุกในเรือนจำหรือทัณฑสถานนั้น เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในเรื่องการบังคับโทษจำคุก ซึ่งการบังคับโทษจำคุกนั้นมิได้เป็นการแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยความรู้จากศาสตร์หลายแขนงมาปรับใช้กับผู้ต้องขังให้เหมาะสมตลอดระยะเวลาที่ถูกบังคับโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำ โดยกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุกของไทยที่สำคัญ ก็คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวเปรียบเสมือนแนวทางปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ ในการนำหลักทฤษฎีทฤษฎีไปปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ตั้งแต่ขั้นตอนการรับตัวผู้ต้องขัง การจำแนกลักษณะของผู้ต้องขังการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ตลอดจนการปล่อยตัวผู้ต้องขังกลับคืนสู่สังคม เพื่อเป็นการแก้ไขฟื้นฟูและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง โดยมีความรับผิดชอบต่องานและไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 พบว่าสิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำตั้งแต่ขั้นตอนการรับตัว การจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ตลอดจนขั้นตอนการปล่อยตัวผู้ต้องขังออกสู่สังคมนั้นยังคงยึดถือระเบียบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยใช้หลักเกณฑ์ในการจำแนกเพศตามเพศกำเนิดแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงอัตลักษณ์ทางเพศและวิถีทางเพศที่หลากหลายของผู้ต้องขัง จึงยังคงมีปัญหาในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ยังไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมด้วยกัน หลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรก ปัญหาการจัดแยกประเภทของเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ตามมาตรา 31 ได้กำหนดให้ “การจำแนกประเภทหรือชั้นของเรือนจำ ให้รัฐมนตรีประกาศกำหนด โดยอาศัยเกณฑ์ตาม (1) เพศของผู้ต้องขัง (2) สถานะของผู้ต้องขัง (3) ความประสงค์ในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง (4) ความมั่นคงของเรือนจำ (5) ลักษณะเฉพาะทาง

ของเรือนจำ จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติตามมาตราดังกล่าวได้กำหนดให้มีการจำแนกประเภทหรือชั้นของเรือนจำ โดยอาศัยเกณฑ์การพิจารณาตามเพศกำเนิดของผู้ต้องขังแต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากสังคมไทยมีการรับรู้เพศสถานะในระบบเพศ คือเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น อีกทั้งประเทศไทยไม่มีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการให้ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกเรือนจำที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ทางเพศและวิถีทางเพศของตน ส่งผลให้ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศอาจถูกจำแนกไปอยู่ในเรือนจำตามเพศกำเนิด ซึ่งส่งผลต่อเนื่องให้ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศที่ถูกบังคับโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมกับอัตลักษณ์และวิถีทางเพศของผู้ต้องขังดังกล่าว อีกทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ การใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกายและเกลียดชัง เป็นต้น

โดยใช้เพศกำเนิดและฐานความคิดเป็นเกณฑ์ การแบ่งประเภทจึงปราศจากการคำนึงถึงกรณีของผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะผ่าตัดแปลงเพศมาแล้วหรือไม่ก็ตาม ส่งผลให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวต้องถูกกลั่นแกล้งและถูกล่วงละเมิดทางเพศจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำหรือจากผู้ต้องขังอื่น อันเป็นการกระทำที่โหดร้ายและการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ปัญหาประการที่สอง ปัญหาการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังและสิทธิในการเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังของคู่ชีวิต เนื่องจากกฎหมายไทยไม่มีกฎหมายในการรับรองและคุ้มครองอัตลักษณ์ของผู้ต้องขังซึ่งบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมทางเพศ อันเป็นที่มาของการกระทำด้วยความรุนแรงและการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกาย ชีวิต หรือจิตใจ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจึงต้องประสบกับความยุ่งยากในการจำแนกเพศว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง นำไปสู่การปฏิบัติที่อาจเป็นการละเมิดต่อความเป็นตัวตนของบุคคลนั้นได้ โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ต้องขังซึ่งมีเพศกำเนิดเป็นชายแต่มีแนวโน้มในการปฏิบัติตัวเป็นแบบผู้หญิง ในกรณีเช่นนี้หากเจ้าหน้าที่ ผู้ที่ทำการตรวจค้นเป็นชาย ย่อมไม่เป็นการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายแต่อย่างใด เพราะยังคงถือว่าในทางกฎหมายบุคคลที่ถูกตรวจค้นมีเพศเป็นชาย สิ่งที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะขัดแย้งกับภาพลักษณ์ของประเทศไทย ที่เป็นยอมรับในสังคมโลกในเรื่องของการผ่าตัดแปลงเพศ และการยอมรับความมีตัวตนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หากแต่กฎหมายไทยกลับไม่รับรองสถานะของบุคคลดังกล่าวปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังของคู่ชีวิตที่เป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ตลอดจนกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ต่างไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังของคู่ชีวิต ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเอาไว้ เพราะแม้ว่าคู่ชีวิตจะสามารถเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังได้ในเวลาปกติก็ตาม หากแต่ในกรณีผู้ต้องขังที่เป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศล้มป่วยลง สิทธิกรณีการเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังป่วย ซึ่งเป็นการเยี่ยมอย่างใกล้ชิดตามพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้บุคคลที่สามารถเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังป่วยได้มี 2 ประเภท คือ ผู้เข้าเยี่ยมต้องมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตกับผู้ต้องขังหรือผู้เข้าเยี่ยมต้องเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางกฎหมายกับผู้ต้องขัง คือ เป็นคู่สมรสนั่นเอง" หากแต่ในกรณีของคู่ชีวิตที่เป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศนั้น แม้บุคคลสองคนที่มีความหลากหลายทางเพศจะเป็นคู่ชีวิตกันในความเป็นจริง หากแต่สิทธิ ดังกล่าวก็ไม่ได้

รับการรับรองตามกฎหมาย ทำให้ไม่อาจเข้าถึงสิทธิในการเชื่อมผู้ต้องขังป่วยอย่างใกล้ชิดได้ ปัญหาดังกล่าวจึงเป็นช่องโหว่ทางกฎหมายในการคุ้มครองและเข้าถึงสิทธิของคู่ชีวิตซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ในการใช้สิทธิดังกล่าวเสมือนคู่สมรสอย่างไรก็ตาม แม้สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลง แก่ไขกฎหมายในการรับรองและคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไปมากน้อยเพียงใดก็ตามหากแต่การใช้สิทธิตามกฎหมายอันสมบูรณ์และการมีส่วนร่วมในสังคมจะไม่มีทางเกิดขึ้นได้ ถ้าสังคมไม่ยอมรับว่าสมาชิกในสังคมทุกคนเสมอกันและควรได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยการผลักดันให้มีการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จากการเลือกปฏิบัติในกฎหมายที่มีอยู่ และหาแนวทางการแก้ไขจากกลไกระหว่างประเทศประกอบกับศึกษาตัวอย่างแนวปฏิบัติที่ดีจากประเทศอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้เอง กฎหมายซึ่งเกิดจากเจตจำนงร่วมกันของคนในสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองและรับรองสิทธิของบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในการเลือกวิถีทางในการดำเนินชีวิตและการแสดงออกในอัตลักษณ์ด้านเพศของตนโดยปราศจากอคติและการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทั้งปวง ขณะนี้ประเทศไทยจึงเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังประสบปัญหาการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลกลุ่มนี้ ด้วยการใช้วิธีการเหมินเฉย โดยอาศัยกระบวนการนิติบัญญัติที่รัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไว้อย่างทั่วไป แต่ในความเป็นจริงกลับยังไม่มีความหมายลำดับรอง ที่จะรับรองและคุ้มครองสิทธิบุคคลเหล่านี้ เมื่อต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเป็นรูปธรรม ปัญหาข้างต้นจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยกำลังมองข้ามการคุ้มครองสิทธิในความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ อันเป็นการขัดแย้งกับหลักสากลที่ว่าด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมทางเพศที่นานาประเทศรับรอง

ปัญหาประการที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับคำปรึกษาทางการแพทย์ที่เป็นผู้ดูแลผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ตามมาตรา 59 ได้กำหนดให้ “ผู้ต้องขังหญิงซึ่งถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยเฉพาะผู้ที่ตั้งครรภ์จากการถูกล่วงละเมิดดังกล่าว ต้องได้รับคำแนะนำหรือคำปรึกษาทางการแพทย์ที่เหมาะสม และต้องได้รับการสนับสนุนการดูแลสุขภาพทางกายและทางจิตตามความจำเป็น รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายด้วย ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวได้ให้สิทธิเฉพาะผู้ต้องขังหญิงซึ่งถูกล่วงละเมิดทางเพศเท่านั้นที่จะได้รับคำแนะนำหรือคำปรึกษาทางการแพทย์ที่เหมาะสม อันเป็นการไม่คุ้มครองผู้ต้องขังทุกเพศอย่างเท่าเทียมกัน เนื่องจากผู้ต้องขังทุกเพศล้วนมีความเสี่ยงที่จะถูกล่วงละเมิดทางเพศได้ทั้งสิ้น และไม่ว่าผู้ต้องขังจะมีเพศใดก็ตามเมื่อถูกล่วงละเมิดทางเพศแล้วก็ย่อมได้รับผลกระทบด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบในด้านร่างกายและจิตใจความเครียดต่อโรคต่างๆ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศจากการถูกบังคับโทษจำคุกในเรือนจำกลับไม่ได้รับความคุ้มครองในสิทธิการได้รับคำปรึกษาจากแพทย์ตามบัญญัติดังกล่าว

ปัญหาประการที่สี่ คือ ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการร้องเรียนกรณีผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศถูกล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งถือเป็นความเลวร้ายของการใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำของผู้ต้องขังที่นอกจากจะไม่มีความหมายในการคุ้มครองสิทธิในการตรวจค้นร่างกาย และการแยกประเภทการคุมขังผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่เสี่ยงต่อการถูกระทำด้วยความรุนแรงทั้งทางร่างกาย และจิตใจ จนอาจกล่าวได้ว่า เสี่ยงกริดรองเมื่อยามที่ถูกคุกคามทางเพศของผู้ต้องขังย้อมแผ้วเบาฉันทใด เสี่ยงกริดรองเมื่อยามผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศย้อมแทบจะไม่มีผู้ใดได้ยินและให้ความสนใจฉันทนั้น เพราะผู้คนส่วนใหญ่ต่างมีมีโนคติที่ครอบไว้ว่า ผู้ต้องขังกลุ่มนี้จะต้องชื่นชอบการมีเพศสัมพันธ์ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าว อันเป็นการตอกซ้ำให้เห็นถึงความเลวร้ายภายใต้อคติในเรื่องเพศอย่างร้ายแรง โดยสะท้อนออกมาเป็นกฎหมายที่มีได้มีบทบัญญัติที่คุ้มครองผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ นั้นเอง

จากที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 พบว่าบทบัญญัติของกฎหมายยังไม่ได้ให้สิทธิผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ จึงขอเสนอแนะ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติบางมาตราในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการจัดแยกประเภทของเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศได้ จำแนกไปอยู่ในเรือนจำที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์และวิถีทางเพศ ทำให้ผู้ต้องขังดังกล่าวได้รับการปฏิบัติที่ เหมาะสมและกล้าแสดงตัวตน อันเป็นการหลีกเลี่ยงกันมิให้คุณลักษณะเฉพาะตัวของขัง ผู้ต้องขังถูกทำลายไปและเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ตกอยู่ในสภาพ แวดล้อมที่เสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ การใช้ความรุนแรง ทำร้ายร่างกาย หรือเกลียดชังเป็นต้น ผู้ศึกษาจึงขอเสนอให้มีการแก้ไขบัญญัติที่เกี่ยวกับการจัด ประเภทของเรือนจำดังต่อไปนี้

ควรจะแก้ไขโดยให้เพิ่มวรรคสี่ในมาตรา 31 ดังนี้

มาตรา 31 (เพิ่มเติม)ว่า ด้วยข้อความว่า “การจำแนกประเภทหรือชั้นของเรือนจำ ให้รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยอาศัยเกณฑ์อย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

- (1) เพศของผู้ต้องขัง
- (2) สถานะของผู้ต้องขัง
- (3) ความประสงค์ในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง
- (4) ความมั่นคงของเรือนจำ
- (5) ลักษณะเฉพาะทางของเรือนจำ

เพื่อประโยชน์ในการอบรม พัฒนาพฤตินิสัย และควบคุมผู้ต้องขังอธิบดีจะสั่งให้จัดแบ่งอาณาเขตภายในเรือนจำออกเป็นส่วน ๆ โดยคำนึงถึงประเภทหรือชั้นของเรือนจำที่ได้จำแนกไว้และความเหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละประเภทได้

การจัดแบ่งอาณาเขตภายในเรือนจำตามวรรคสองจะจัดโดยให้มีสิ่งกีดกัน หรือขอบเขตที่แน่นอน และจัดแยกผู้ต้องขังแต่ละประเภทไว้ในส่วนต่าง ๆ ที่ได้จัดแบ่งนั้นก็ได้ในกรณีที่เรือนจำโดยสภาพไม่อาจดำเนินการดังกล่าวได้ให้แยกการควบคุมให้ใกล้เคียงกับแนวทางดังกล่าว

กรณีผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศกรณีที่ผ่านมาการผ่าตัดแปลงเพศหรือผู้ต้องขังซึ่งได้มีการผ่าตัดเสริมหน้าอกซึ่งทำให้สภาพร่างกายแตกต่างผิดไปจากเพศภาพเดิมให้สามารถร้องเรียนแสดงความเห็น เกี่ยวกับเรือนจำที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์และวิถีทางเพศของตนต่อเจ้าพนักงานเรือนจำ ได้ในชั้นรับตัวตามมาตรา 36 และเพื่อประโยชน์ในการจำแนกและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังดังกล่าวให้มีสิทธิยื่นคำร้องเช่นนั้นได้อีกแต่ต้องยื่นไม่เกินกำหนดเวลา 1 ปีนับแต่ตนถูกจำแนก

2. แนวทางแก้ไขปัญหการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังและการเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ มีดังนี้

2.1 การตรวจค้นตัวผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

แก้ไขเพิ่มเติมกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ 2479 ในข้อ 36

ควรจะแก้ไขโดยให้เพิ่มวรรคสองในข้อ 36 ดังนี้

ข้อ 36 “การตรวจค้นสิ่งของที่ตัวผู้ต้องขังนั้นถ้าผู้ต้องขังเป็นชายให้เจ้าพนักงานชายเป็นผู้ตรวจ ถ้าผู้ต้องขังเป็นหญิงให้เจ้าพนักงานหญิงเป็นผู้ตรวจ หากไม่มี เจ้าพนักงานหญิงก็ให้ผู้ต้องขังเอง นั้นแสดงสิ่งของที่ตนมีติดตัวมาต่อเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ตรวจ หากว่ายังเป็นที่สงสัยว่าผู้ต้องขังจะไม่แสดงสิ่งของที่มีอยู่ทั้งหมดก็ให้เชิญ หญิงอื่นที่เชื่อถือมาตรวจให้

ทั้งนี้นอกเหนือจากผู้ต้องขังชายหรือผู้ต้องขังหญิง หากสภาพทางเพศเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าในทางกายภาพหรือทางจิตใจให้มีการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศโดยใช้บุคคลที่ตรวจค้นให้เหมาะสมกับสภาพทางเพศของบุคคลนั้นๆ”

แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 27

ควรจะแก้ไขโดยให้เพิ่มวรรคสี่ ดังนี้

มาตรา 27 “ให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการมีอำนาจจำกัดอาณาบริเวณภายนอกเรือนจำซึ่งเป็นสาธารณะเป็นเขตปลอดภัยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา พร้อมแสดงแผนที่ของอาณาบริเวณดังกล่าวทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลในบริเวณนั้นประกอบด้วย

ในกรณีที่มีพฤติการณ์และเหตุอันควรสงสัยว่าบุคคลหรือยานพาหนะใด อาจส่งยาเสพติดให้โทษ วัตถุออกฤทธิ์ สารระเหย อาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงเทียม อาวุธปืน โทรศัพท์ หรือเครื่องมือสื่อสารอื่น อุปกรณ์ของสิ่งของดังกล่าว รวมทั้งวัตถุอื่นที่เป็นอันตรายหรือกระทบต่อความมั่นคง ปลอดภัยของเรือนจำเข้าไปในเรือนจำ ให้เจ้าพนักงานเรือนจำมีอำนาจตรวจค้นบุคคลหรือยานพาหนะนั้นในเขตปลอดภัยตามวรรคหนึ่งได้ รวมทั้งมีอำนาจยึด ทำให้เสียหาย ทำให้ใช้การไม่ได้หรือ

ทำลายสิ่งของและทรัพย์สินที่ใช้เป็นเครื่องมือในการนำส่งสิ่งของดังกล่าวด้วย ในกรณีที่เป็นความผิดทางอาญาให้มีอำนาจจับกุมและแจ้งให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจแห่งท้องที่ที่ถูกจับ เพื่อดำเนินการต่อไป

สิ่งของและทรัพย์สินที่ยึดไว้ตามวรรคสองหากไม่ได้ใช้เป็นพยานหลักฐาน ในทางคดีและไม่ใช่เป็นทรัพย์สินที่ผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด ให้คืนแก่เจ้าของ เว้นแต่กรณีตามหาเจ้าของไม่ได้ หรือเป็นของสละเสียให้จำหน่ายตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในระเบียบกรมราชทัณฑ์

การตรวจค้นสิ่งของที่ตัวบุคคลหรือที่ตัวผู้ต้องขังนั้นถ้าบุคคลหรือผู้ต้องขังเป็นชายให้ เจ้าพนักงานชายเป็นผู้ตรวจ ถ้าบุคคลหรือผู้ต้องขังเป็นหญิงให้เจ้าพนักงานหญิงเป็นผู้ตรวจ หากไม่มี เจ้าพนักงานหญิงก็ให้บุคคลหรือผู้ต้องขังเอง นั้นแสดงสิ่งของที่ตนมีติดตัวมาต่อเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ตรวจ หากว่ายังเป็นที่ยสงสัยว่าบุคคลหรือผู้ต้องขังจะไม่แสดงสิ่งของที่มีอยู่ทั้งหมดก็ให้เชิญหญิงอื่นที่เชื่อถือมา ตรวจให้นอกเหนือจากการตรวจค้นผู้ต้องขังหญิงหรือผู้ต้องขังชาย หากสภาพทางเพศเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่า ในทางกายภาพหรือทางจิตใจให้มีการตรวจค้นโดยใช้บุคคลที่ตรวจค้นให้เหมาะสมกับสภาพทางเพศของ บุคคลนั้น ๆ

2.2 การเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

แนวทางแก้ไขปัญหาลิทธิในการเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมีดังนี้

1) ในส่วนที่เกี่ยวกับข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยเรื่องแก้ไขข้อบังคับ กรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 3 เรื่องกำหนดความสะอาดและประโยชน์บางประการสำหรับผู้ต้องขัง ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2480 ฉบับที่ 4 พุทธศักราช 2533 ข้อ 1.

จากข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ข้างต้น ข้อบังคับดังกล่าว ควรจะแก้ไขให้อำนาจแก่เจ้าพนักงาน ในการให้สิทธิแก่คู่ชีวิตของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศให้สามารถใช้สิทธิในการเข้าเยี่ยมจาก ครอบครัวตามลำพังอย่างใกล้ชิดได้ตามความในข้อ 1 (2)

2) ในส่วนของข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขังและจากการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พุทธศักราช 2547 ข้อ 33.

ควรจะเพิ่มเติม ข้อบังคับตามความใน 33 (6) ให้คู่รักหรือคู่ชีวิตของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

3. ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในการได้รับคำปรึกษาจากทางการแพทย์ของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

เพื่อเป็นการคุ้มครองและรับรองสิทธิผู้ต้องขังทุกเพศอย่างเท่าเทียมกันในการจัดให้ได้รับ คำปรึกษาจากทางการแพทย์ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับผลกระทบจากการถูกล่วงละเมิด ทางเพศ โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นมีความเสี่ยง ที่อาจถูกล่วง ละเมิดทางเพศได้ง่ายกว่าผู้ต้องขังเพศอื่น ๆ ผู้ศึกษาจึงขอเสนอให้แก้ไขบทบัญญัติ ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 59

ควรจะแก้ไขโดยให้เพิ่มข้อความในมาตรา 59 ดังนี้

มาตรา 59 “ผู้ต้องขังหญิงซึ่งถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยเฉพาะที่ตั้งครรภ์หรือผู้ต้องขังชายที่ได้แปลงเพศเป็นหญิงแล้วหรือผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งถูกล่วงละเมิดทางเพศดังกล่าว ต้องได้รับคำแนะนำ หรือคำปรึกษาทางการแพทย์ที่เหมาะสม และต้องได้รับการสนับสนุนการดูแลสุขภาพ ทางกาย และทางจิตตามความจำเป็น รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายด้วย ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

4. ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการร้องเรียนการล่วงละเมิดทางเพศของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

แนวทางแก้ไขปัญหาคือเกี่ยวกับสิทธิในการร้องเรียนการล่วงละเมิดทางเพศ ของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมีดังนี้

1) แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 มาตรา 47

ควรจะแก้ไขโดยให้เพิ่มความในมาตรา 47 ดังนี้

มาตรา 47 “ผู้ต้องขังมีสิทธิร้องเรียนเกี่ยวกับการถูกล่วงละเมิดทางเพศ จากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าพนักงานของเรือนจำหรือการถูกล่วงละเมิดทางเพศจากผู้ต้องขังด้วยกันเอง ไม่ว่าจะถูกล่วงละเมิดจากเพศใด หรือจากผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศโดยให้ได้รับความคุ้มครองและให้คำปรึกษาในทันที รวมทั้งคำร้องดังกล่าวต้องรักษาเป็นความลับและได้รับการไต่สวนชี้ขาดโดยพนักงานอัยการ ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณีตามวรรคหนึ่ง หากผู้ต้องขังซึ่งเป็นหญิงและตั้งครรภ์ให้นำบทบัญญัติมาตรา 59 มาใช้บังคับด้วยโดยอนุโลม”

เอกสารอ้างอิง

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. การรับรองเพศสถานะตามกฎหมายในประเทศไทย : การทบทวนกฎหมายและนโยบาย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2560.

จีรา ทองกระจ่าง. “ความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพ.” ใน เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก หน่วยที่ 8. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2561.

ภัทรวรรณ ทองใหญ่. อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2561.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. บุคคลเพศหลากหลายในระบบกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิเพื่อสิทธิและความเป็นธรรมทางเพศ, 2556.

กรมราชทัณฑ์. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง [Online]. Available URL: <http://www.correct.go.th/?pageid=12252>, 2564 (เมษายน, 12).